

Asuntonministeri **Jan Vapaavuori**

Yhdyskuntasuunnittelun seuran 50-vuotisjuhla, Helsinki 23.11.2009

Hyvät ystävät, mina damer och herrar

Yhdyskuntasuunnittelun seura perustettiin – lieneekö sattumaa vai ei – samana vuonna kuin yhdyskuntasuunnittelulle juridiset reunaehdot määrittelevä, kauan valmisteltu rakennuslaki astui voimaan ja korvasi 1930-luvun alussa valmistuneen asemakaavalain. Asemakaavoituksen ohella rakennuslaki vakiinnutti uusia suunnittelun välineitä yhdyskuntasuunnitteluun: yleiskaavan kuntatason yleispiirteiseen suunnitteluun sekä seutukaavan maakunnallisella tasolla tapahtuvaa alueidenkäytön koordinoitua varten.

Rakennuslain voi nähdä heijastaneen melkoista uskoa suunnittelun voimaan. Samasta uskosta kertonee se, että yhdyskuntasuunnittelun – tai kuten nykyään usein sanotaan alueidenkäytön suunnittelun – piirissä toimivien ammattilaisten määrä lähes kymmenkertaistui 1960- ja 1970-lukujen kuluessa. Samalla arkkitehtien ja insinöörien vanhastaan hallitsemmalle pelikentälle tuli monia uusia ammattikuntia, esimerkiksi yhteiskuntatieteilijöitä ja maantieteilijöitä.

Yhdyskuntasuunnittelun nousulla oli perusteensa todellisessa yhteiskuntakehityksessä, ennen muuta teollistumisessa ja kaupungistumisessa, joka Suomessa kiihtyi 1960-luvulla. Perusteellista ja monialaista suunnittelua kaipaavien ilmiöiden osuus yhteiskunnassa lisääntyi. Yhteiskunta joutui rakentamaan yhtä järeämpää infrastruktuuria samalla, kun myös uutta asuntotuotantoa piti edistää aktiivisin yhteiskunnan toimin. Siihen asti enimmäkseen alaltaan melko pienet ja kiinteät kaupunkirakenteet räjähtivät tytärkaupunkien ja lähiöiden verkostomaisiksi kaupunkiseuduiksi.

Yhdyskuntasuunnittelun ohella yhteiskuntaa pyrittiin laajemminkin ohjaamaan kokonaisvaltaiseen suunnitteluun perustuen. Se, että juhlijan seuran nimi välillä muutettiin Yhteiskuntasuunnittelun seuraksi, heijasteli varmaan tätä ilmiötä. Usko laajan ja kattavan suunnittelun voimaan on ollut yhteistä erityisesti pohjoismailla, joista eräissä osa

yhdyskuntasuunnitteluakin liittyy edelleen kiinteästi laaja-alaisempiin kuntasuunnitelmiin. Tätä malliahan meilläkin kokeiltiin.

Kaiken suunnitelmallinen hallinta ei kuitenkaan onnistunut. Kokonaisvaltaisen suunnitteluopin rinnalle ja osittain tilalle nousi jo 1980-luvulla muita ajattelutapoja. Muuttuva maailma tuotti yhä nopeammassa tahdissa yllättäviä käännteitä yhteiskunnalliseen kehitykseen, vakaasti teollisuuteen ja melko ohjattuihin markkinoihin perustuva järjestelmä murtui globaalien paineiden edessä, ja sen ennakoitavuus heikkeni. Suunnittelu askel askelelta, pienempinä kokonaisuuksina, näytti usein järkevämältä tavalta. Jossain vaiheessa suunnittelun painopiste olikin sitten ehkä liikaa pienten askelten politiikassa. Yhdyskuntasuunnittelussa on nimittäin oikeasti aina kysymys sekä kokonaisuuden pitkäjänteisestä hallinnasta että edellytysten luomista erilaisten osaprosessien dynamiikalle.

Erityisesti kokonaisvaltaista ja pitkäjänteistä suunnittelua tarvitsee yhdyskuntiemme rakenne. Yhdyskuntien pirstoutumisesta, "urban sprawl"-ilmiöstä ja sen kielteisistä vaikutuksista esimerkiksi ihmisten elämään ja ajankäyttöön, luontoon ja taloudelliseen kilpailukykyyn on viime vuosikymmeninä saatu enemmän kuin riittävästi näyttöä. Ongelma on korostunut aivan viime aikoina, kun ilmastonmuutos on asettanut koko maailman todella isojen haasteiden eteen. Se, mikä on taloudellisesti ja toiminnallisesti vaikuttanut viisaalta maailman sivu eli hyvin toimiva ja melko tiivis yhdyskuntarakenne, on nyt käymässä välttämättömyydeksi.

Ymmärryksen asiasta ja sen vakavuudesta paranee, tosin valitettavan hitain askelin. Sitäkin valitettavampaa on, että jopa monilla arvovaltaisilla tahoilla kielletään edelleen koko ilmiön olemassaolo tai ainakin alistetaan se monien arkielämän raadollisten etunäkökohtien edistämiseksi.

Ilmastopolitiikan haasteet heijastuvat kansalliseen päätöksentekoon reunaehtoina, joista sovitaan globaalisti ja EU:n tasolla. Suomi sovittautuu niihin yleisesti esimerkiksi laatimalla ilmasto- ja energiastrategioita. Rakennetulla ympäristöllä on niiden tavoitteiden toteuttamisessa huomattava osa, koska suuri osa energiankulutuksesta tapahtuu rakennuksissa ja laajemmin rakennetun ympäristön kautta. Ilmastopoliittiset hillitsemistavoitteet onnistuvat vain, jos myös rakennetun ympäristön

kasvihuonekaasupäästöjen käyrä kääntyy selvästi alaspäin. Tämä puolestaan edellyttää onnistumista sen tärkeillä osa-alueilla, niin yksittäisten rakennusten lämmityksessä ja jäädytyksessä kuin alueellisissa järjestelyissä - niiden aiheuttama liikenne mukaan luettuna.

Yhdyskuntasuunnittelu on erittäin haastavassa tilanteessa. Ilmastopoliittisten tarpeiden kanssa samaan aikaan jatkuu yleinen muutosprosessi, joka vääntää kehitystä toiseen, ennen muuta entistä suurempaan energiankulutukseen rakentuvaan suuntaan. Asumisväljyys ja asumisessa käytettävä sähköenergia ovat edelleen kasvussa, samoin sekä välttämätön että vapaaehtoinen liikenne. Jatkuva kaupungistuminen pyrkii toteutumaan enimmäkseen yhdyskuntarakennetta hajauttavalla ja autoriippuvuutta lisäävällä tavalla sekä asumisen, työpaikkojen, harrastuspaikkojen että erityisesti kaupallisten palvelujen sijoittumisen osalta.

Keskeiseksi tarkastelunäkymäksi ovat nousseet suuret kasvavat kaupunkiseudut pääkaupungin ympärillä oleva metropolialue etunenässä. Samanaikaisesti, kun ilmastopoliittikan ja myös kansainvälisen kilpailukykyimme kannalta keskeiset rakenteet ratkaistaan näiden seutujen tasolla, niiden paikallishallinto koostuu keskenään kilpailevista erillisistä kunnista, joiden sinänsä ainakin lyhyellä tähtäyksellä aidot erilliset intressit - kuten niin sanottujen hyvien veronmaksajien houkuttelu - vetävät kehitystä hajottavaan suuntaan. Samalla perusteiltaan kaupunkiseuduille yhteiseksi kuuluvan sosiaalisen asuntotuotannon tarve sekä sosiaaliset ongelmat uhkaavat jäädä keskuskaupunkien harteille.

Ilmasto- ja energiastrategian toteuttamisessa yhdyskuntasuunnitteluun liittyy lähinnä kolmenlaisia välineitä: Yksi näistä välineistä kuulostaa perinteiseltä, mutta on jatkossakin välttämätön; se on kaavaohjauksen kehittäminen niin, että olevia kaavavälineitä käytetään entistä tehokkaammin erityisesti suurilla ja kasvavilla kaupunkiseuduilla kokonaisrakennetta hallitsevaan suuntaan. Tätä suuntaa on alleviivattu muun muassa vuosi sitten hyväksytyissä valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa. Toinen keino on valtakunnallisen ilmasto- ja energiastrategian jalkauttaminen seudullisiksi kokonaisstrategioiksi, niiden mitallistaminen myös yhdyskuntarakenteen vaikutusten osalta ja yhdyskuntasuunnittelun kytkeminen tinkimättä niiden toteuttamiseen yli kuntarajojen.

Kolmas tarpeellinen työn painopiste on käytettävän välineistön parantaminen ja uusien keinojen jalostaminen esimerkiksi selvitysten ja vaikutusarviointien tekemiseen niin, että kaavoista päätettäessä niiden ilmastopoliittiset vaikutukset tiedetään entistä paremmin ja luotettavammin.

Yhdyskuntasuunnittelun oppien kannalta tilannetta voisi tulkita vaikka niin, että ilmastopolitiikka pakottaa meidät pitkän tähtäyksen toimintaan ja kokonaisvaltaisuuteen silloin, kun kyseessä ovat suuret rakenteelliset ratkaisut. Tällaisia ovat erityisesti taajamien laajenemissuunnat yleensä sekä erityisesti suuret toiminnalliset keskittymät ja niiden kytkeytyminen joukkoliikenteen edellytyksiin. Näihin kysymyksiin on pyritty antamaan osviittaa kaavoitusta ohjaavan maankäyttö- ja rakennuslain pykälissä, jotka koskevat kaavojen ns. sisältövaatimuksia sekä tarkemmin valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa, joita viime syksynä edellä mainitulla tavalla myös näiltä osin täsmennettiin. Saa nähdä, mihin tämä riittää, ja tarvitaanko vielä voimakkaampaa ohjausta.

Ratkaisuja yhdyskuntien kasvuun on yhä useammin haettava jo olevien yhdyskuntien ja niiden toiminnallisten solmukohtien täydentämisestä. Uusissa tutkimuksissa on nostettu esiin monia mahdollisuuksia kuten niin sanotut urbaanit kesannot ja reunakaupunkialueet, lähes joutokäyttöön joutuneet mutta rakenteessa hyvin sijaitsevat kehittämispotentiaalit. Myös kaupunkikeskustojen, kaupunginosakeskustojen ja pienempienkin toiminnallisten solmujen kehittäminen täydentämällä on tärkeää. Tästä onkin jo erinomaisia esimerkkejä monissa kymmenissä erikokoisissa suomalaisissa kaupungeissa.

On syytä korostaa sitä, että toiminnallisesti tehokas ja eheä yhdyskuntarakenne ei suinkaan ole pelkästään ilmastopolitiikan kysymys, vaikka se tällä hetkellä onkin korostuneimmassa asemassa. Yhdyskuntien rakentaminen ja ylläpito on kallista, mikä kyllä hyvin tiedetään kaupunkien teknisissä virastoissa. Vähällä kuormituksella olevat pitkät verkostot syövät alueellista kilpailukykyä, tehokkuus taas antaa kilpailuetua. Yhdyskunnista voidaan puhua myös kriittisen massan kannalta. Riittävän suuria, mutta myös riittävän tiiviitä yhdyskuntia tarvitaan pohjaksi erilaiselle toimeliaisuudelle ja uuden luomiselle. Huomattakoon, että 1990-luvun laman jälkeiset uudet ja erityisesti uudentyyppiset työpaikat syntyivät lähes pelkästään suurimmille kaupunkiseuduillemme. On vaikea uskoa, ettei näin kävisi jatkossakin.

Liian vähälle huomiolle jää usein se, että yhdyskuntien hajanaisuus on tuhoisaa myös luontoarvojen kannalta - myös meillä Suomessa, vaikka asukastiheytemme onkin varsin alhainen ja metsää on paljon. Luonnonläheisenä mainostettu väljä ja repaleinen maankäyttö tosiasiallisesti heikentää sekä luontoympäristöjen monimuotoisuutta, uusiutumiskykyä että myös niiden virkistyskäyttömahdollisuuksia. Myös luonto kiittää hyvää yhdyskuntasuunnittelua!

Määrätietoisuus yhdyskuntarakenteiden tasolla ei kuitenkaan saa merkitä sitä, että palattaisiin aiempaan kokonaisvaltaiseen suunnittelu-uskoon laajemmin. Päinvastoin, on välttämätöntä, että perusraamien puitteissa dynaamiselle jatkuvalla muutokselle annetaan entistä enemmän tilaa ja sitä rohkaistaan. Meillä on Suomessakin monta hyvää esimerkkiä uudenaikaisista kaavoitus- ja rakentamisprosesseista, joissa kunnallisen toimijan ohella monet muut ovat olleet mukana pitkän prosessin ja tuoneet osaamisensa ja resurssinsa nopeuttamaan työtä ja parantamaan lopputulosta. Myös kansalaisvaikuttaminen, osallisten osallistumismahdollisuus, joka on nykyisessä maankäyttö- ja rakennuslaissa varsin tärkeässä asemassa, on luontevimmillaan silloin, kun edessä on todellisia valintamahdollisuuksia lähiympäristön kehittämiseksi. On kuitenkin syytä todeta myös se, että yhdyskuntasuunnittelussa tarvitaan paljon erityistä ammattiosaamista: hyvän elämisen puitteet eivät synny pelkän yhteistyön voimasta vaan edellyttävät varsinkin tiiviissä ja teknisestikin monimutkaistuvissa ympäristöissä ajanmukaista ja korkeatasoista yhdyskuntasuunnittelun ammattitaitoa.

50 vuotta alkaa muodostaa jo perinnettä ja perintöäkin. Lieneekin luontevaa ottaa tässä yhteydessä esille myös kysymys rakennetun kulttuuriperinnön merkityksestä yhdyskuntasuunnittelulle. Yksi viime vuosikymmenien suuri muutos on nimittäin se, että vanhaa rakennuskantaa on alettu arvostaa samalla, kun yhä suurempi osa rakentamisesta on muuttumassa korjausrakentamiseksi ja täydentäväksi rakentamiseksi. Kaavoituksessa tämä näkyy rakennusten ja rakennelmien säilyttämistä edellyttävinä merkintöinä ja määräyksinä, jotka koskevat jo kymmeniä tuhansia kohteita eri puolilla maamme.

Rakennettu kulttuuriperintö ja usein siihen liittyvä ympäristön historiallinen kerroksellisuus antavat yleensä luontevan lähtökohdan viihtyisän elinympäristön kehittämiseksi. Menneiden sukupolvien työ näkyy, tuntuu ja antaa ymmärryksellemme ja elämällemme

kulttuurista syvyyttä sanattomilla viesteillään. Samalla voimme lisätä siihen oman panoksemme, milloin isomman milloin pienemmän.

Suurin osa kaavoilla suojelluista rakennetuista miljöistä on toimivia ja kehittyviä elinympäristöjä, hyvin harvat nähtävyydeksi pyhitettyjä museoita. Myös suojellut alueet uudistuvat ja kehittyvät, ja niissä tapahtuva toiminta ja elämänmuodot vaihtuvat ajan mukana. Yhdyskuntasuunnittelulta ne vaativat kuitenkin suurta herkkyyttä ja kykyä mitoittaa oikein varsinaiset suojelutoimet sekä täydentävän rakentamisen ohjaaminen.

Omasta elinpiiristäni voisin mainita hyvänä esimerkkinä funktionalismin hengessä rakennetun Töölöntorin, jonka länsireunaan valmistui hiljattain oman aikamme tyyliin toteutettu täydentävä uudisrakennus. Täällä eli Kruununhaassa on nähtävissä mahdollisesti vielä parempi esimerkki ja vielä tuoreempi tapaus, sattumoisin saman arkkitehdin, akateemikko Juha Leiviskän suunnittelema, juuri valmistunut Social- och kommunalhögskolanin talo yliopistokampuksen osana. Kumpikin kohde näyttäisi istuvan luontevasti paikkaansa, riitelemättä vanhempien naapuriensa kanssa, mutta myöskään omaa nuoruuttaan liikaa kainostelematta.

Rakennetun kulttuuriperinnön arvot on syytä tunnistaa myös silloin, kun haetaan ilmastopoliittisesti tarpeellisia ratkaisuja eli parannetaan rakennuskannan energiatehokkuutta korjausrakentamisessa. On kiire etsiä, löytää ja kehittää hyviä käytäntöjä, jotta saisimme kaksi kärpystä yhdellä iskulla: energiatehokkuutta pitää pystyä parantamaan myös kulttuuriperintökohteissa niiden perintöarvoa loukkaamatta - tai itse asiassa jopa sitä lisäämällä.

Hyvät kuulijat

Yhdyskuntasuunnittelun seuran perustamisen motiiveissa ja alkutaipaleella on nähtävissä pyrkimys ottaa vastaan mittavia haasteita. Järjestö näki tehtäväkseen vastata suurin piirtein koko kansallisesta yhdyskuntasuunnittelusta, esimerkiksi siihen liittyvän jatkokoulutuksen järjestämisestä. Tämä oli ymmärrettävää silloisessa tilanteessa, kun valtion ja kaupunkien sekä yliopistojen ja korkeakoulujen varautuminen suunnittelun räjähdysmäiseen nousuun oli vielä aika pitkälle alkutekijöissä. Se, että seuran alkuvaiheen aktiiveina oli monia julkisen hallinnon keskeisiä toimijoita, edisti varmaankin osaltaan

tarpeellisten instituutioiden syntyä nopeassa tahdissa, kuten jo alussa totesin. Yhdyskuntasuunnittelun seura saattoikin aika nopeasti vetäytyä hieman taaemmaksi varsinaisesti yhteiskunnalle kuuluvien tehtävien hoitamisesta ja keskittyä yhdistysmaailmaan kenties luontevammin sopiviin tehtäviin.

Tulevaisuutta on tunnetusti vaikea ennustaa ja näyttää siltä, että yhä vaikeammaksi se käy tässä globalisaation ja ilmastonmuutoksen maailmassa. Yhdyskuntasuunnittelua tarvitaan kuitenkin jatkossakin, samoin tänään juhlivaa yhdyskuntasuunnittelun seuraa. Maailman myllerrykset siirtyvät tarpeiksi yhdyskuntien kehitykseen, eikä siihen oikein muuta keinoa ole kuin suunnittelu. Seuran rooli on muuttunut vuosien saatossa ja muuttuu varmaan myös jatkossa. Selvää kuitenkin on, että sitä tarvitaan edelleen, sekä alan ammattilaisten yhteisenä foorumina, positiivisena kehitysideoiden esittäjänä että ainakin aika ajoin myös vallan vahtikoirana.

Valtiovallan puolesta minulla on ilo tervehtiä 50 vuotta täyttävää yhdyskuntasuunnittelun seuraa.